

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030) 10163
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,- per jaar, voor
België f 6,-. Losse nummers f 0,30. Verschijnt wekelijks.

ONDERWEG NAAR VOLWASSENHEID

Ik moet U bekennen, waarde lezers, dat ik met de titel van deze toespraak enige moeite had. Onderweg — misschien was op weg eigenlijk beter — naar volwassenheid: zou dat gaan zonder er een vraagteken bij te zetten? Klonk het anders niet al te wereldvreemd in een tijd, die wemelt van allerlei onvolwassenheid en geestelijke onrijpheid?

Ik moest ook onwillekeurig aan mijn leermeester, de Leidse historicus Johan Huizinga denken, die dertig jaar geleden zijn kritiek op de eigentijdse cultuur schreef, zijn „Schaduwen van Morgen”, waarin hij een kort hoofdstukje wijdde aan het *puerilisme*, oftewel de geestelijke onvolwassenheid. Hij onderschreef dit puerilisme als „de houding van een gemeenschap, die zich onmondiger gedraagt dan de staat van haar onderscheidingsvermogen haar zou veroorloven”. Hij zou thans waarschijnlijk wel stof tot een heel boek over dit onderwerp bij elkaar kunnen halen.

Wij leven tegenwoordig in een ware *teenager*-cultus, die zich over literatuur, pers, radio, televisie en andere communicatiemiddelen uitbreidt. Nu heb ik niets tegen *teenagers*, mits ze zich behoorlijk wassen en er niet al te slonzig bijlopen. Voor het overige gun ik ze hun eigenaardigheden en vermaken, al zijn die soms nog zo zonderling. Een van de snuffjes op dit gebied schijnt de „teenager-twist-express” te zijn, waarin men een hele dag, dansend op grammofoonmuziek, door West-Duitsland kan rijden.

Allemaal goed en best, als er ook hier niet wat addertjes onder het gras zaten. De kaartjes voor die trein hebben al een zwarte markt in het leven geroepen. Zo kan men achter al zulk teenagervermaak altijd weer het commerciële element zien opduiken. U hoort ze ook op de achtergrond als U de teenager-muziek aanzet, waar bepaalde radiozenders in gespecialiseerd zijn en U onder de vrijwel gelijkkluidende drensdeuntjes de dof dreunende drumtonen beluistert: dat zijn de managers, die achter de schermen in de weer zijn.

Erger is, dat dit teenager-gedoe ook de wereld der volwassenen aansteekt. De neiging

tot idool-vorming en -aanbidding, aan de puberteit eigen, breidt zich ook over de volwassenen uit. Zij beperkt zich niet tot de wereld van spel en sport, — waarin overigens de supporterswaanzin telkens nieuwe excessen vertoont, — van zang en dans, film en revue, maar bereikt ook het politieke en maatschappelijke leven. Ook dat kent zijn sterren, zijn fans, zijn idolen. De publiciteitsorganen, vooral de televisie, dragen hiertoe het nodige bij; zij zijn geheel en al op iemands *imago*, zijn *personality* ingesteld. En dat verleidt menige politieke partij ertoe, ook hoe langer hoe meer op dit „image”, deze uiterlijke schijn te gaan letten en allerlei „sterren” voor hun karretje te spannen, die het vooral bij de jeugdige kiezers goed zullen doen.

Zo is het, naar U ziet, helemaal niet moeilijk, tot een hele litanie over de onrijpheidsverschijnselen in onze samenleving te komen en die te laten uitmonden in een fikse algemene aanklacht tegen de hedendaagse massacultuur. Over die massa, met haar *faceless*, haar karakterloos voorkomen, haar nivelleringswoede enz. heeft een hele falanx van cultuurscritici, onder aanvoering van filosofen als Ortega y Gasset, Karl Jaspers, Gabriel Marcel e.a. zijn verachting uitgestort. En veelal met een overvloed van illustratief materiaal.

personalia

SCHAPER, PROF. DR. B. W. Hoogleraar in de Algemene Geschiedenis aan de rijksuniversiteit te Leiden. Voorheen: redacteur-buitenland aan het dagblad Het Volk, later bij Vrij Nederland; leraar aan het Vossiusgymnasium te Amsterdam.

Lid van het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond.

Publicaties: „Waarheen gaat Europa” (1938); „Albert Thomas: Dertig jaar sociaal reformisme” (Proefschrift 1953); „Tussen Machtstaat en Welvaartsstaat” (1963).

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 14 februari 1965

Daartegenover nu is het misschien wel nuttig, om op nuchtere wijze te constateren, dat die massa-samenleving met haar eigensoortige cultuur er nu eenmaal is. De grote meerderheid der bevolkingen, althans in de Westerse wereld, waarin wij leven, heeft een revolutionair proces van opstijging doorgevoerd. Een proces van emancipatie en integratie in de erkende samenleving. Dit is mede het gevolg van dat industrialisatieproces, dat nu eenmaal onvermijdelijk de massa's tot een hoger graad van zelfbewustheid bracht en van begeerten naar hoger levensvormen vervulde.

Men moet nl. wel terdege beseffen, dat eeuwenlang de cultuur in wezen een eliteverschijnsel is geweest en dat de overgrote meerderheid van het mensdom gedoemd was zijn leven te slijten in een dof sleurbestaan, vaak gebrutaliseerd en door lang en hard werken vroegtijdig uitgeput. Voortdurend aan de rand van de honger of over die rand heen. Het is trouwens een vorm van bestaan, waar de meerderheid van het mensdom buiten een geprivilegeerde, hoog ontwikkelde minderheid, d.w.z. buiten de sfeer van de Westerse wereld, ook in het heden toe gedoemd is.

Men kan nu op de onvolkomenheden van die moderne massasamenleving allerlei gegronde kritiek hebben. Maar voor die massa's betekent zij oneindig meer aan levensinhoud, meer variatie, meer keuzemogelijkheden in beroep, liefhebberijen, lectuur; meer toegangsmogelijkheden tot hogere levenservaringen, voor zich en voor hun gezinnen.

Er zit nogal eens wat valsheid in het geweele klaag over de massa en haar cultuurloosheid. Men geeft maar al te graag zijn — begrijpelijke — kritiek op de onvolkomenheden der hedendaagse cultuur de schijn van een wetenschappelijke constatering. De drang der massa's naar erkenning van hun levenskansen en mogelijkheden, wordt dan als een „opstand der horden” aansprakelijk

gesteld voor een vermeend algemeen cultuurverval. Men vergeet dan meestal uit welk een niveau deze opstijging moest plaatsvinden en hoe moeizaam dit opstijgingsproces zich voltrekken moest.

Men ziet er dan meestal ook aan voorbij, dat die opstijging ons allemaal verrast heeft en dat wij nog nauwelijks enige notie hebben van de voorwaarden, eigenaardigheden en speciale kwaliteiten van een technologische cultuur in een geïndustrialiseerde massasamenleving. Want daarmee hebben we nu eenmaal te maken, of we het leuk vinden of niet. Evenals in de materiële productie heeft ook in de geestelijke productie zich een revolutie voorgedaan.

Ook hier heeft de techniek de individuele handvaardigheid vervangen, ook hier vraagt de massa-vraag een ononderbroken stroom van culturele consumptiegoederen, waaraan de massa-communicatiemiddelen, de drukpers, de bioscoop, radio en televisie proberen te voldoen. Voor individuele creaties is daarin nauwelijks nog plaats: teamwork is hier de enige uitkomst; de individuele massa-producenten, de Simenons of ten onzent de Vestdijks, werken zich onherroepelijk over de kop. Wat men in de Angelsaksische landen noemt de „popular arts”, „pop art”, is al wat de klok slaat.

Men kan daarover jammeren, als men maar bedenkt, dat er een weg terug niet bestaat. Elk heimwee naar een vroegere elite-samenleving met een elite-cultuur is onvruchtbare romantiek en in wezen een bewijs van eigen onvolwassenheid en vervreemding van een wereld, waarin men nu eenmaal leven moet. Daarmee willen de tekorten van onze hedendaagse beschaving niet ontkend zijn. Maar, zoals een Italiaans cultuursocioloog, *Umberto Eco*, die aan de moderne massa-cultuur en haar problemen een heldere en gedegen studie heeft gewijd, opmerkt: Het probleem is niet, hoe naar de natuur, d.w.z. de pre-industriële toestand terug te keren, maar hoe de mens in een gezonde relatie tot zijn nieuwe omgeving te brengen oftewel een nieuw mensbeeld te scheppen: het beeld met name van een mensdom, niet bevrijd van de machine, maar vrij in zijn relatie tot die machine.

Dat lijkt me nu voor zo'n zondagochtend-toespraak een wel wat al te zware taak. Maar het is wel een zaak, waaraan in ons land, waar men zo gezellig weet te mopperen over zijn grote communicatiemiddelen, maar dat allemaal alleen van de organisatorische kant pleegt te bekijken, veel en veel meer aandacht moet worden besteed. Ik zou alleen de talloze zwartkijkers t.a.v. onze hedendaagse beschaving erop willen wijzen, onder welke condities, hoe schoksgewijs, onevenwichtig en veelal eenzijdig het grote opstijgingsproces der massa's zich voltrokken heeft.

Die proces was een emancipatie-proces en die emancipatie heeft zich nu eenmaal op het ene terrein completer en met meer succes voltrokken dan op het andere; meer b.v. op het terrein van politieke en maatschappelijke organisatie dan op dat van de cultuur, zowel gezien van de scheppende, produktieve, als van de consumptieve kant. Zo kan men erop wijzen, dat op politiek gebied hier in de wereld van het Westen een bepaalde organisatie-vorm is bereikt, die

HUMANISME

EN SEXUALITEIT

onder redactie van dr. J. P. van Praag

RAPPORT

HUMANISME EN OPVOEDING

2e herziene druk

De prijs van deze brochures bedraagt

f 0.95

Te bestellen bij het

Centraal Bureau Humanistisch Verbond

Oudegracht 152 - Utrecht

Giro 304960

met allerlei variaties als democratisch kan worden aangemerkt. Die politieke democratie is allerm minst volmaakt. Zij is ook nog allerm minst buiten alle gevaar: de totalitaire bedreigingen, zelf ten dele uit het karakter van de massa-samenleving te verklaren, zijn nauwelijks overwonnen; herlevingen daarvan lang niet ondenkbaar. Maar in het algemeen wordt in onze Westerse wereld de democratie toch wel vrij algemeen als meest passende bestuursvorm voor een hoog geïndustrialiseerde samenleving normaal gevonden. Normaal vooral als een vorm van het regelen van de zaken der gemeenschap, zoals aan volwassenen betaamt. Volwassen dan in die zin, dat men bereid is voor de gemeenschappelijke zaken verantwoording te dragen, elkaar wederkerig ernstig te nemen en tot zijn recht te laten komen en daarbij de betrekkelijkheid der dingen, ook wat eigen belangen en opvattingen betreft, in het oog te houden.

In de economische verhoudingen, of men nu de sfeer der grote belangentegenstellingen of de interne bedrijfsverhoudingen beziet, is het nog lang zover niet. Daar heeft men nog altijd grote moeite mee, elkaar als principieel gelijkwaardig te erkennen. Er zijn nog altijd heel wat mensen, die ook op dit terrein terug willen naar een tijd, toen de dreiging met honger en werkloosheid de „werkende stand”, zoals men toen zei, in het gareel hield. Laat men wel bedenken, dat ook hier een terug uitgesloten is en vooral ook, dat bij een terugkeer van de bestaansonzekerheid, die men vroeger verdragen moest, het ook met andere „zekerheden”, met name b.v. met de politieke stabiliteit spoedig gedaan zou zijn. Democratie veronderstelt bij haar leden althans een minimum aan bestaanszekerheid. Zij veronderstelt echter ook de erkenning van de medemens als gelijkwaardig partner in alle mogelijke andere menselijke relaties, van economische en ook van geestelijke aard.

Wat dat laatste betreft, de wederkerige erkenning van de grote geestelijke stromingen, ook daaraan ontbreekt nog wel het een en ander, ook in ons brave vaderland, waar men zo gemakkelijk op elkaars geestelijke tenen gaat staan of tegen elkaars wel onderhouden zuil aanschopt. Toch is er ook hier een tendentie naar erkenning van elkaars goede recht ook op geestelijk gebied. Velen zullen het een gezaghebbend protestants theoloog gaarne nazeggen, dat wij in ons land in een pluralistische samenleving verkeren, gekenmerkt door een veelheid van geestelijke levensvormen. En zij zullen daaruit ook de consequentie willen trekken van een principiële gelijkgerechtigdheid dier geestelijke stromingen, met alles wat dat insluit.

Wat wij op deze verschillende terreinen constateren kunnen, zijn in wezen symptomen van een volwassenheid, die tot de positieve aspecten van onze massa-samenleving kunnen worden gerekend. Dat daartegenover de massa-cultuur zoveel tekenen van onvolwassenheid betoont, waaronder men m.i. ook wel het veelal onsmakelijke exhibitionisme op erotisch gebied mag rekenen, is misschien een tyisch voorbeeld van die *cultural lag*, dat cultureel achteraanhinken, dat men in onze eenzijdig technisch ontwikkelde samenleving op zo talrijke gebieden constateren

lijst van boeken en brochures

verkrijgbaar bij

**humanistisch
verbond**

oudegracht 152
utrecht

telefoon 030-10163
postgire 30.49.60

Op aanvraag gratis verkrijgbaar
Oudegracht 152 — Utrecht

kan. Hier ligt ongetwijfeld een enorm terrein voor de opvoeding. Maar dan een opvoeding, niet in de eerste plaats gericht op beroepsscholing en maatschappelijke carrière gericht. Maar bovenal op een gezonde, geestelijk vruchtbare, zo mogelijk creatieve besteding van die vrije tijd, die een der zegenrijkste resultaten der technologische ontwikkeling zou kunnen zijn, maar soms in een vloed dreigt te verkeren.

Maar laat ons niet met zulke sombere tonen eindigen, al passen die wel bij veel, wat op zo'n zondagmorgen uit onze Nederlandse ether tot ons spreekt. Er wordt al genoeg, ook in deze humanistische zondagochtendpreekjes, gemoraliseerd en gezedemeesterd. Zelf ben ik, als U zich mijn aanhef herinnert, daarvan evenmin geheel verschoond gebleven. Er zijn van de teenager-cultuur ook wel goede dingen te zeggen.

Persoonlijk ben ik getroffen door experimenten, waarbij bleek hoezeer de moderne jeugd tot een oprechte belangstelling en waardering voor moderne dichtkunst gebracht kan worden door een merkwaardige combinatie van poëzie en jazz. Ze komen voor de laatste; maar ze kopen aan het eind de eerste. Zoals een Engels meisje getuigde: „We dachten dat poëzie een vervelend iets was, zoals op school. Maar dit hier vanavond is enorm: het leeft!”

Waar leven is, is hoop. Hoop op de groei naar een meer menswaardig, geestelijk volwassen bestaan. Al zullen er wel altijd vraagtekens blijven.

B. W. SCHAPER

HUWELIJK

Onlangs heb ik in de krant een berichtje gelezen over een man en een vrouw die 77 (zevenenzeventig) jaar getrouwd waren. Zij was 100 jaar en hij 101.

Het is een hele tijd, 77 jaar. Als ik het ooit zover breng, heb ik nog een dikke veertig jaar voor de boeg. Dan kunnen wij elkaar nog eens even rustig aanzien.

Weinigen onzer weten uit ervaring hoe men zich voelt, wanneer men 77 jaar is getrouwd. Wij moeten door middel van koele overweging en door extrapolatie van reeds verworven ervaringen trachten hiervan een beeld te vormen. Maar dan nog blijven vele vragen open.

Om maar iets te noemen: Praten zulke mensen nog wel eens met elkaar? Ik sluit nu de mogelijkheid van een zekere hardhorigheid uit. Die zal wellicht als slijtageverschijnsel wel aanwezig zijn, maar over de techniek hebben wij het nu niet. De vraag is: „Hebben zij elkaar nog iets te zeggen? Of weten zij het nu langzamerhand wel? Het schijnt niet anders mogelijk of de beide huwelijkspartners moeten in de loop der jaren herhaaldelijk tot elkaar hebben gezegd „ik heb je lief”, of althans woorden van gelijke strekking. Een duurzame wederzijdse genegenheid kan een van de oorzaken zijn van een onbeschadigd huwelijk.

Zij is niet onvoorwaardelijk vereist. Het steeds maar getrouwd blijven met steeds één en dezelfde vrouw, respectievelijk man, kan ook een kwestie zijn van gebrek aan initiatief of doodgewone luiheid. Alras wordt dan de echtvereniging een gewoonte of tenminste een gewenning. Daar is niets tegen. Wittebroodsweken zijn mooi en goed, maar er komt eens een eind aan. Vierduizend wittebroodsweken lijken mij voor een aards wezen niet weggelegd. Men zou er psychisch en fysiek aan te gronde gaan.

Daarbij is het zeer wel mogelijk, dat een huwelijk, dat een gewoonte is geworden, een goede gewoonte is geworden. En in de gewoonte kan een geheel nieuwe liefde opbloeien. De knetterende vonken van de eerste ontmoeting en de laaiende vlam van de wittebroodsweken zijn dan verwarmende vuren geworden. Een wijze vriendin heeft mij eens gezegd, dat een huwelijk zeer geslaagd genoemd mag worden, als de echtelieden tot elke prijs willen vermijden elkaar verdriet te doen. Ik neem graag aan, dat bovengenoemd eeuwenoud koppel het zo ver heeft gebracht.

Wat mij verder bezig houdt is de vraag, hoe deze ouderlingen een huwelijk van zevenenzeventig jaar hebben weten te combineren met de gebruikelijke ontrouw, waaraan naar mijn ervaring elk gehuwd persoon vroeg of laat ten prooi valt. Men behoeft hierbij nog niet direct te denken aan het in de steek la-

ten van hof en haard, vrouw of man en kinderen. Dat komt betrekkelijk zelden voor. Maar het is schier onvermijdelijk, dat de echtvriendin op enige tijd een man ontmoet, die oneindig veel fermer, spiritueler, charmanter, geslaagder is dan de ietwat onzekere sukkel die zij voedt en kleedt en die des avonds geeuwend en krabbend onder de dekens kruipt. Te andere zijde is het even onvermijdelijk dat de man in deze dichtbewoonde wereld een aantrekkelijke vrouw ontmoet vol geheimen, welke te ontraadselen hem een gebiedende en boeiende opgave lijkt.

Zulke ontmoetingen zijn aanleiding tot zwoele fantasieën en dromen die men pas aan elkaar vertelt als bij herhaling is gebleken, dat zij geen consequenties hebben. Maar ontrouw is ontrouw, ook al wordt die niet tot op de bodem genoten.

Zou hij nu, zo zou ik willen weten, aan zijn vrouw durven bekennen, dat hy in 1923, toen zij dus nog pas 35 jaar getrouwd waren, geheel vervuld is geweest van een aantrekkelijk meisje van, zeg vijftig jaar?

Zou hij nog wel eens een grapje vertellen? Of zou zij dan zeggen: „Leuk, maar in 1906 heb je mij deze geschiedenis heel anders verteld”.

Zou hij zich er eindelijk bij hebben neergelegd, dat zij altijd de krant uit elkaar haalt, zodat men de stukken bij elkaar moet zoeken? Of zou hij zich elke keer weer ergeren als de voorpagina ontijdig voor huishoudelijke doeleinden is gebruikt?

Komen de achterkleinkinderen af en toe wel eens op bezoek? En kunnen de ouwelui die dan allemaal uit elkaar houden? „Zozo, jij bent Nico”. „Nee opa, ik ben Piet”. „Oja, jij bent Piet van Annie van Jaap”. „Nee opa, tante Annie d'r vader heet Kees”. „Alledonders”, denkt opa dan, da's waar ook, Kees heeft later nog een meisje gekregen, dat zal dan die Annie zijn. En dan geeft hij het maar op en is vaag vriendelijk tegen alle kinderen die hij ontmoet, want het zouden wel achterkleinkinderen kunnen zijn.

Zo kunnen de oude mensen uren zitten te denken over de dingen die voorbij zijn gegaan. Tot er opeens een oploop voor het huis ontstaat. „Wat zou er nou weer aan de hand zijn?” zegt hij. „Het lijkt wel een heel muziekkorps. En uit de auto stapt een vent met een ketting om z'n nek”. „Het lijkt wel of ze hier moeten zijn. „Grote grutten”, vloekt zij, „da's waar ook, ik ben vandaag 101 geworden. De burgemeester natuurlijk. En de fanfare. En een stelletje jongens van de kranten. Denk er om vader, dat je je bril afzet. De oude heer leest nog zonder bril, hih!”.

Ach ja, ook de oude dag heeft zijn kleine genoegens.

lezingen voor de radio

di. 16 feb. 22.15 uur VARA: Actueel Humanisme. TELEVISIE

zo. 21 feb. 9.45 uur VARA: Libbe van der Wal: „Fatsoensrakers”.

zo. 28 feb. 9.45 uur VARA: C. Cabout: „Uw buurman in Wladiwostok”.